

Anouk de Kleijn
Stedelijk Gymnasium Leeuwarden / Rijksuniversiteit Groningen
Contact: a.d.de.kleijn@rug.nl

Boekenclubs in de klas. Leesmotivatie en persoonlijke groei in het literatuuronderwijs

1. Inleiding

Het samen lezen en bespreken van literatuur is leuk en leerzaam, en wint aan populariteit in het voorgezet onderwijs en daarbuiten. Denk aan ‘leesclubs’, ‘leeskringen’ en ‘het praten over roman- en fictiefragmenten’ (www.pratenoverromanfragmenten.nl; www.pratenoverfictiefragmenten.nl). Wanneer leerlingen voor school een compleet boek bespreken, is dat veelal nadat ze het boek uit hebben, regelmatig na klassikaal lezen of in een groepje onder leiding van de docent (al dan niet na schooltijd). Voor de docent in kwestie betekent dat meestal veel organisatie en/of voorbereidingswerk. Een boek vinden voor een klassikale bespreking dat alle leerlingen aanspreekt, is ook niet eenvoudig. Daar komt bij dat de ongemotiveerde lezers makkelijk kunnen duiken in een klassikale setting en weinig trek hebben in een naschoolse literatuuractiviteit. Bovenal is er voor deze groep nog een andere wezenlijke hindernis: het boek überhaupt lezen. Regelmatig zien en horen we in onderzoek en media dat jongeren vandaag de dag te weinig lezen en ongemotiveerd zijn om dat te doen (o.a. naar aanleiding van het PISA-onderzoek; zie: Gubbels e.a. 2019).

Graag laat ik zien hoe de inzet van boekenclubs in de klas de meeste moeilijkheden ondervangt, wat leerlingen van die boekenclubs vinden en wat het effect ervan is op de leesmotivatie en persoonlijke groei van leerlingen.

2. De theoretische basis

Over leesmotivatie is al veel geschreven en vooral ook veel gemopperd. Veel publicaties over leesmotivatie behandelen de zelfdeterminatietheorie en de drie daarbij horende psychologische basisbehoeften: ‘autonomie’, ‘competentie’ en ‘relationele verbondenheid’ (Deci & Ryan 2000; Rogiers, Vansteelandt & van Keer 2021). Ook ik ga uit van deze theorie, maar met het belangrijke verschil dat ik bij de tegemoetkoming aan autonomie niet in eerste instantie uitga van de vaak aangehaalde ‘keuzevrijheid’, maar inzet op ‘het ervaren van het nut van een (lees)activiteit’ (de Kleijn 2022; Vansteenkiste & Soenens 2015).

Persoonlijke groei staat ook al een tijdje (opnieuw) in de belangstelling en in een onderzoek onder docenten Nederlands kwam naar voren dat docenten het stimuleren van leesplezier en persoonlijke groei als belangrijkste doelstellingen van het literatuuronderwijs zien (Oberon 2016). Wat ‘persoonlijke groei’ precies is, lijkt niet helemaal duidelijk. Wat wel duidelijk is, is dat de visies nogal verschillen en zich veelal ergens op het brede spectrum tussen ‘humanistische vorming’ en ‘pragmatische vorming’ bevinden (de Kleijn 2019; Onderwijsraad 2011), waarbij de meer pragmatische invulling vaker de overhand lijkt te krijgen in het onderwijs (Gude 2012). In mijn onderzoek kies ik voor een meer humanistische invulling van persoonlijke groei, waarbij ik ook oog heb voor de normatieve ontwikkeling van jongeren en voor hun mentale welzijn (de Kleijn 2019).

3. De boekenclub

De lessenserie voor mijn onderzoek is deels geïnspireerd op de bibliotherapeutische boekenclubs voor adolescenten van Jody Polleck (2007) en heeft tot doel de leesmotivatie en persoonlijke groei te bevorderen. De lessenserie is ontworpen voor de start van het literatuuronderwijs in het vierde jaar van het havo en vwo (vergelijkbaar met het Vlaamse aso, kso of tso), en bevat ‘enkele voorbereidende lessen’, ‘een boekzoek*tool*’ en ‘vijf boekenclublessen’. Hier licht ik vooral de elementen toe waarmee een boekenclub snel en effectief in de eigen praktijk ingezet kan worden.

Een boekenclub bestaat idealiter uit drie tot vijf leerlingen (Laughlin e.a. 2006), die samen een boek kiezen, lezen en bespreken gedurende een week of vijf. Die besprekingen vinden steeds plaats gedurende een (deel) van de wekelijkse lessen Nederlands. Voor het vormen van een boekenclub is het handig als de leerlingen een min of meer gelijk leesniveau hebben en enkele gedeelde interesses. Bij de boekenkeuze kunnen leerlingen wel wat hulp gebruiken. Ondanks dat leerlingen vaak aangeven dat ze een vrije keuze willen, verzanden leerlingen net zo vaak in het enorme aanbod aan literatuur en hebben ze simpelweg geen idee waar ze moeten beginnen met zoeken. De verschillende websites (zoals www.lezenvoordelijst.nl en www.leesadviezen.nl) bieden wel enige houvast, maar de hoeveelheid informatie en de onbekendheid met veel schrijvers en thema's maakt een eerste boek voor de lijst kiezen niet per se eenvoudiger. De boekenpagina's die ik in het kader van mijn onderzoek heb ontworpen, kunnen uitkomst bieden, maar persoonlijke tips van de eigen docent zijn evenzeer waardevol.

De boekenclublessen zelf verlopen als volgt:

1. Leerlingen bespreken in hun groepje hun eigen vragen, wat hen is opgevallen en eventueel een kleine huiswerkopdracht of enkele voorbeeldvragen.
2. Leerlingen spreken af tot welke bladzijde ze lezen voor de week erop en starten daar vervolgens ook direct mee. Aan het einde van de les kan de docent nog kort

- een literair begrip uitleggen en/of een kleine huiswerkopdracht meegeven voor de volgende boekenclubles.
3. Leerlingen noteren ter voorbereiding eventuele vragen en markeren opvallende passages (of plakken een zelfklevende memo).

Een digitale lijst met voorbeeldvragen en enkele voorbeelden van boekenpagina's uit de 'boekzoek*tool*' van het onderzoek kunt u vinden op www.didactieknederlands.nl (de Kleijn 2022).

4. Wat levert de boekenclub op?

Het onderzoek is uitgevoerd in meerdere fasen, middels verschillende methoden, op verschillende scholen in Nederland, en met een controlegroep. In dat kader hebben ruim 250 leerlingen hun mening over de boekenclub gegeven. Daaruit blijkt allereerst dat leerlingen het simpelweg mogen praten over het gelezen boek leuk vinden om te doen. Het delen van elkaars meningen en daarover discussiëren vinden leerlingen naast leuk ook vooral leerzaam. De discussies laten hen dieper nadenken over de reden waarom de personen iets hebben gedaan, geven inzicht in het boek en in hoe anderen over bepaalde dingen denken. Verder valt op dat circa één op de vijf leerlingen, tijdens het lezen van het boek, tegen vragen of onduidelijkheden aanloopt. In de boekenclub kan diegene dan om opheldering vragen, wat het verder lezen een stuk fijner maakt.

In de reacties van leerlingen zien we sporen van behoeftebevrediging uit de zelfdeterminatietheorie terug en aanzetten tot persoonlijke groei. Dat de eigen inbreng van waarde is in de gesprekken en dat leerlingen de gesprekken zelf als leerzaam en nuttig beschouwen, ondersteunt hun gevoel van autonomie. De mogelijkheid om vragen te stellen en de ervaring dat ze samen het boek beter begrijpen dan alleen, komt tegemoet aan de behoefte aan een gevoel van competentie. Dat samen doen, komt in zichzelf al tegemoet aan de behoefte aan verbondenheid. Daarmee voldoet deze werkvorm aan de psychologische basisvoorwaarden voor motivatie. Meerdere leerlingen geven ook aan dat ze door de boekenclub meer bereid zijn om te lezen. De stok achter de deur van de wekelijkse deadlines, de groepsdruk en de wil om mee te kunnen praten, spelen daar een ondersteunende rol in.

De boekenclub zet leerlingen ook aan tot nadenken: over de thema's in het boek, maar ook over hoe andere mensen er tegenaan kunnen kijken. Daarnaast oefenen ze actief met het innemen van een ander gezichtspunt: "Het laat je ook denken vanuit een an-

der perspectief als je luistert naar de andere meningen, omdat je soms toch iets hoort waarbij je je iets kan voorstellen of wat je je kunt inbeelden”. Dergelijke antwoorden laten zien dat leerlingen niet alleen bezig zijn met het boek, maar ook met hun eigen gedachtewereld, met persoonlijke groei.

5. Tot slot

In mijn presentatie ga ik graag wat dieper in op de theoretische basis van de boekenclublessen, de antwoorden die leerlingen formuleren in de opdracht na afloop van de boekenclub en de resultaten op het gebied van ‘persoonlijke groei’ en ‘leesmotivatie’. Ook zal ik voorbeelden uit het materiaal laten zien, ter illustratie en hopelijk ook ter inspiratie.

Referenties

- Deci, E.L. & R.M. Ryan (2000). “The ‘what’ and ‘why’ of goal pursuits: Human needs and the self-determination of behavior”. In: *Psychological Inquiry*, 11 (4), p.227-268.
- Gubbels, J., A. van Langen, N. Maassen & M. Meelissen (2019). ‘Resultaten PISA-2018 in vogelvucht’. Twente: University of Twente.
- Gude, R. (2012). ‘Tijdloze bildung: Over de agora als model voor bildung’. In: G. van Stralen & R. Gude (red.). ... *En denken! Bildung voor leraren*. Leusden: ISVW, p. 32-35.
- Kleijn, A.D. de (2019). ‘Persoonlijke groei en motivatie in het literatuuronderwijs’. In: E. Segers & R. van Steensel (red.). *Lekker lezen: over het belang van leesmotivatie*. Utrecht: Eburon, p. 125-136.
- Kleijn, A.D. de (2022). ‘Boekenclub in de klas’. In: WODN, Werkgroep Onderzoek Didactiek Nederlands (red.). *Zo kan het ook*. Online raadpleegbaar op: https://didactieknederlands.nl/zo-kan-het-ook/2022/09/__trashed-2/.
- Laughlin, P.R., E.C. Hatch, J.S. Silver & L. Boh (2006). ‘Groups Perform Better Than the Best Individuals on Letters-to-Numbers Problems: Effects of Group Size’. In: *Journal of Personality and Social Psychology*, 90 (4), p.644-651.
- Oberon (2016). *Lees- en literatuuronderwijs in havo/vwo*. Amsterdam: Stichting lezen.
- Onderwijsraad (2011). ‘Onderwijs vormt’. Online raadpleegbaar op: <https://www.onderwijsraad.nl/publicaties/adviezen/2011/03/29/onderwijs-vormt>.
- Polleck, J. (2007). *Constructing identity, constructing community: Book clubs with urban adolescent females*. New York: New York University. [Doctoral dissertation].

- Rogiers, M, I. Vansteelandt & H. Van Keer (2021). 'Leesmotivatie: wat is het en hoe kan je het bevorderen?'. In: WODN, Werkgroep Onderzoek Didactiek Nederlands (red.). *Handboek Didactiek Nederlands*. Online raadpleegbaar op: <https://didactieknederlands.nl/handboek/2021/02/leesmotivatie-wat-is-het-en-hoe-kan-je-het-bevorderen/>.
- Vansteenkiste, M. & B. Soenens (2015). *Vitamines voor groei: Ontwikkeling voeden vanuit de Zelf-determinatietheorie*. Leuven: Acco.